

Tien uitgangspunten voor toekomstbestendige ouderenzorg

Tien uitgangspunten voor toekomstbestendige ouderenzorg

ActiZ, ANBO, CNV, FBZ, FNV, KBO-PCOB, LOC Waardevolle zorg, MantelzorgNL, NU '91, Patiëntenfederatie Nederland, V&VN en Zorgthuisnl maken zich zorgen over de ouderenzorg in de nabije toekomst. Er zijn op korte termijn vergaande maatregelen noodzakelijk om de kwaliteit, toegankelijkheid en betaalbaarheid te borgen. Het kan en moet anders.

Wij zijn van mening dat oplossingen gezocht moeten worden in een radicale focus op de behoefte van de oudere en zijn omgeving, met veel oog voor kwaliteit van leven en voor preventie om gezondheid te behouden en te versterken en ziekte te voorkomen. Daarbij staan de oudere mens en diens naaste centraal en vormen zij het uitgangspunt voor een zorgsysteem dat hen dynamisch ondersteunt. Van belang is daarom een samenhangende aanpak en samenwerking vanuit de verschillende stelsels. De menselijke maat moet weer centraal komen te staan in de verhouding tussen de cliënt en diens naaste en de zorgprofessional. Het gaat om mensen die zorg nodig hebben of verlenen en niet om productiefactoren. Met deze notitie geven wij gezamenlijk de uitgangspunten voor de ouderenzorg weer, om zo bij te dragen aan het welzijn van ouderen in Nederland.

We staan als samenleving voor grote uitdagingen

➔ Uitdagingen en trends voor de **lange termijn**:

- Het aantal kwetsbare ouderen met complexe zorgvragen neemt sterk toe de komende jaren. Zo groeit het aantal 90-plussers volgens het RIVM van 117.000 in 2015 tot 340.000 in 2040.
- De helft van de 90-plussers krijgt dementie. Er is in 2040 hoogstwaarschijnlijk nog geen medicijn tegen dementie. Maatregelen op preventief gebied zullen nog het meeste effect sorteren, maar zijn niet voldoende. Het RIVM verwacht een ruime verdubbeling van het aantal mensen met dementie (in alle leeftijden), van 154.000 in 2015 tot 330.000 in 2040.
- Om in de toekomst zorg te kunnen bieden aan het toenemende aantal 75-plussers zou – bij ongewijzigd beleid – het aantal ouderenzorg-banen volgens het Planbureau voor de Leefomgeving evenredig mee moeten groeien en moeten verdubbelen van 350.000 in 2016 naar zo’n 700.000 in 2040. Dit terwijl er vanaf 2025 sprake is van een licht krimpende beroepsbevolking.
- Daarbij is er ook sprake van vergrijzing van de zorgprofessionals en is de instroom van jonge zorgprofessionals onvoldoende om de uitstroom te compenseren.
- De vraag naar mantelzorgers neemt komende jaren toe, terwijl het potentieel aan mantelzorgers af zal nemen. Waar in 2018 tegenover elke 75-plusser die mantelzorg ontvangt nog bijna vijf potentiële mantelzorgers stonden, zullen dat er in 2040 volgens het SCP nog slechts drie zijn. De toenemende vraag naar mantelzorg zet ook extra druk op de professionele zorg. Veel zorgprofessionals verlenen immers naast hun werk ook mantelzorg.
- TNO verwacht dat het aantal benodigde verpleeghuisplaatsen tussen 2019 en 2040 zal stijgen van 135.000 naar 261.000. Er moeten dus 126.000 plaatsen bijkomen: veel meer dan eerdere ramingen van experts, die nog uitgingen van een aantal van 50.000. Daarnaast moeten ongeveer 41.000 plekken vervangen worden vanwege verouderde gebouwen.

➔ Voor de **korte termijn** zien we al concreet de volgende knelpunten in de ouderenzorg:

- De beweging van de Juiste Zorg op de Juiste Plek is nog onvoldoende van de grond gekomen en vraagt onder meer een versterking van de eerstelijnszorg.
- Oplopende wachtlijsten, waardoor mensen geen passende zorg ontvangen of niet op hun plek van voorkeur kunnen wonen.
- De complexiteit van het stelsel en de regelgeving maakt het ingewikkeld en tijdrovend om passende zorg te regelen.
- Tekort aan gekwalificeerd personeel.
- Onvoldoende waardering en perspectief voor zorgprofessionals.
- Toenemende werkbelasting met als risico te hoge werkdruk, hoog ziekteverzuim en onnodige uitstroom.
- Onnodige en toenemende bureaucratie en registratielast.
- Grote gezondheidsverschillen die samenhangen met de sociaal-economische status.
- Het onderwijs sluit onvoldoende aan op de behoefte van de zorg voor ouderen.
- Onvoldoende geschikte woningen voor ouderen beschikbaar en stroperige procedures voor de bouw van woon- en woonzorgcomplexen.
- Het verloop van personeel vraagt niet alleen om meer waardering en salaris, maar ook om andere oplossingen.

Wij zien dat de wensen en voorkeuren van ouderen veranderen. De diversiteit onder hen neemt toe. Zoals in de inleiding is geschetst: mensen moeten de ruimte krijgen om oud te worden op een wijze die bij hen past en zorgaanbieders en zorgprofessionals moeten ruimte krijgen om daarop aan te sluiten.

We hebben behoefte aan een gedegen en breed gedragen visie voor de lange termijn en aan concrete maatregelen op de korte termijn

Gezien de grote uitdagingen is het van belang dat het nieuwe kabinet samen met alle betrokkenen een breed in de samenleving gedragen toekomstvisie op de ouderenzorg formuleert. Een breed maatschappelijk draagvlak maakt het mogelijk dat een visie ook langer dan één kabinetsperiode een richtsnoer biedt aan partijen die er in de praktijk mee aan de slag moeten gaan. Strategische beslissingen betreffende opleidingen, personeelsbeleid en vastgoed vergen immers een duidelijke lange-termijn-horizon. Wij dragen graag bij aan de ontwikkeling van een gezamenlijke visie.

Tegelijkertijd zien we de urgentie om op korte termijn al maatregelen te nemen. Daarmee en op basis van de volgende uitgangspunten willen wij graag samen met de overheid direct aan de slag:

1 Focus op de behoefte van de oudere en ruimte voor mantelzorg en lokale initiatieven

Wij zijn van mening dat oplossingen gezocht moeten worden in een radicale focus op de behoefte van de oudere en zijn omgeving met veel oog voor de kwaliteit van leven. We pleiten voor ruimte voor lokaal maatwerk, waarbij de inwoners van een wijk of dorp van het begin af aan nauw betrokken zijn bij de toekomstplannen of initiatiefnemer zijn. Het is nodig te investeren in weerbare gemeenschappen, waarbij het vergroten van de sociale cohesie leidt tot meer zelfredzaamheid in de wijk.

Van belang is dat mantelzorgers als collectief meer erkenning krijgen, zodat onnodige drempels en belemmeringen weggenomen kunnen worden en geïnvesteerd kan worden in het versterken en verbeteren van de ondersteuning van de mantelzorg. Op deze manier kan de individuele mantelzorger vanuit een goede positie zijn of haar zorgtaken uitvoeren en erkend partner worden in het zorgnetwerk.

Overheden en verzekeraars moeten accepteren dat mensen de zorg en ondersteuning wellicht anders organiseren dan nu gebruikelijk is. De overheid, verzekeraars en hulpinstanties vormen een netwerk dat aanvult op wat de gemeenschap nodig heeft.

Er is daarbij een overschakeling nodig van het organiseren vanuit instituties naar netwerken die breder zijn dan alleen de zorg en alle levensdomeinen beslaan. Keuzes rond collectieve en individuele verantwoordelijkheid zijn daarbij nodig. Het is belangrijk dat de overheid voor deze ontwikkelingen voldoende ruimte biedt - ook financieel - zodat de sector kan leren van verschillende initiatieven (best practices).

2 Meer eenvoud, samenhang en samenwerking

In de levensloop van mensen neemt naarmate we ouder worden de vraag naar welzijn, ondersteuning, zorg en passende woonvormen toe. Afhankelijk van de zorgvraag gaat het daarbij om verschillende zorgstelsels en beleidsterreinen. Veel ouderen hebben in hun levensloop te maken met meerdere zorgstelsels en vaak ook met meerdere stelsels tegelijk. Dat bemoeilijkt het voeren van eigen regie. Er is sprake van regelmatige wisseling van zorgaanbieders en van versnippering van takenpakketten. Dat maakt het lastig om een lange termijn perspectief te ontwikkelen. Niet-congruente financiële prikkels en het per domein sturen op doelmatigheid stimuleren niet de benodigde samenhang en continuïteit van zorg. Bovendien veroorzaken zij bureaucratie voor cliënt en professional.

De verschillen in wet- en regelgeving en de economische prikkels om verantwoordelijkheden in de zorg voor ouderen over te laten nemen door andere stelsels komen een samenhangende cliëntgerichte benadering niet ten goede. Dat in elk stelsel opnieuw moet worden vastgesteld welke zorg en ondersteuning nodig is, draagt niet bij aan klantvriendelijkheid en efficiënte inzet van zorgprofessionals. Een samenhangende aanpak en samenwerking vanuit de verschillende stelsels is hiervoor van belang.

Wij bepleiten voor de korte termijn het versterken van regionale samenwerking over de domeinen heen, het bieden van domeinoverstijgende financiering en voldoende experimenteerruimte. Voor de langere termijn roepen we de overheid op om de ouderenzorg met zo min mogelijk schotten en zo eenvoudig mogelijk te organiseren.

3 Oog voor preventie in de eigen woon- en leefomgeving van de oudere

Professionals in zorg en welzijn hebben een cruciale rol bij het behouden, verbeteren en bevorderen van de gezondheid van ouderen in buurt, wijk en dorp. Investeren in gezonde leef- en woonomgevingen en een goed voorzieningenniveau, maar ook in signalering, ondersteuning en zorg in de thuissituatie met oog voor de sociale aspecten

is van belang. Het team wijkverpleging is de onmisbare schakel, ook wanneer het opschakelen naar het medisch domein nog helemaal niet aan de orde is. Het heeft bijvoorbeeld geen zin met een zorgantwoord te reageren op een welzijnsvraag.

De meest kwetsbare ouderen in de samenleving verdienen extra aandacht. Voor deze ouderen, waarbij vaak sprake is van minder levensjaren in goede gezondheid en een kortere levensverwachting, is een integrale benadering en multidisciplinaire samenwerking noodzakelijk.

Voor alle betrokkenen - ouderen, mantelzorgers, zorgprofessionals, aanbieders en financiers - moet het aantrekkelijk zijn om te investeren in preventie en het beroep op zwaardere, professionele zorg zoveel mogelijk te beperken. Inzet van professionals op het gebied van samenwerking, vroegsignalering en preventie moet bekostigd worden.

Om tegemoet te komen aan het grote en groeiende tekort aan zorgprofessionals, wordt inzetten op eigen regie in de toekomst van steeds meer belang. Re-ablement, zoals in Denemarken, kan het vermogen van mensen om eigen regie te organiseren en voldoende zelf te doen versterken. Ook het inzetten van kortdurend verblijf, met als doel de zelfredzaamheid te verbeteren en te versterken, waardoor de oudere in staat is terug te keren - al dan niet met hulp - naar de eigen leef- en woonomgeving, past in die gedachte.

4 Regie overheid op het realiseren van betrouwbare en gestructureerde uitwisseling van cliëntengegevens

Gezien het belang van samenhangende zorg en de krapte aan zorgprofessionals is het belangrijk dat benodigde medische en verpleegkundige informatie gebruiksvriendelijk geregistreerd en uitgewisseld kan worden door zorgaanbieders. Er is behoefte aan een landelijke ICT-infrastructuur voor gegevensuitwisseling tussen zorgverleners, met eenduidigheid en eenvormigheid in taal en techniek. Cliënten moeten ten behoeve van eigen regie toegang hebben tot hun gezondheidsgegevens. De totstandkoming van de infrastructuur en bijbehorende standaarden vereisen een actieve rol van de overheid, die bovendien de privacy bewaakt en monopolievorming door dienstverleners voorkomt en tegengaat.

5

Voldoende (diversiteit aan) woonvormen voor ouderen

Om zo goed mogelijk tegemoet te kunnen komen aan de enorme stijging van de vraag naar ouderenzorg is het nodig dat er voldoende (diversiteit aan) woonvormen voor ouderen beschikbaar komen, in het bijzonder ook binnen de sociale sector.

Dit heeft betrekking op:

- Het wegnemen van belemmerende regelgeving die samen wonen en samen zorgen bemoeilijkt.
- Bestaande woningen geschikter maken voor ouderen.
- Aandacht voor generatiebestendige nieuwbouwwoningen.
- Realiseren van nieuwe geclusterde woonvormen voor ouderen al dan niet in combinatie met andere leeftijdsgroepen én midden in de samenleving.
- Realiseren van verpleeghuisplekken als onderdeel van of dichtbij de nieuwe woonvormen, zodat verhuizen zo veel mogelijk voorkomen kan worden.
- Realiseren van een groot aantal extra reguliere verpleeghuisplekken omdat voor de meest kwetsbare ouderen en specifieke doelgroepen het verpleeghuis de juiste zorg en behandeling biedt.

Wonen voor ouderen moet een integraal onderdeel vormen van de visie op de ouderenzorg. De overheid moet zeker stellen dat er voldoende aanbod tot stand komt van combinaties van wonen en zorg voor ouderen, waarbij initiatieven vanuit buurten/wijken gestimuleerd worden en aansluiting op de woonwensen van ouderen geborgd is. De woonopgave is acuut en moet zo snel mogelijk worden aangepakt. Wij zijn van mening dat gemeenten, provincies, zorgkantoren en woningbouwcorporaties zich regionaal moeten committeren aan gezamenlijke plannen en deze in samenspraak met ouderen en zorgorganisaties ook zo spoedig mogelijk uitvoeren. Dit vereist regie en doorzettingsmacht voor de rijksoverheid.

6

Voldoende inzetbaarheid van professionals en het vergroten van hun werkplezier

De grote en groeiende tekorten aan zorgprofessionals vergen acties op vele fronten. Dit begint bij de positionering van de verschillende beroepen: zorgprofessionals moeten vanuit hun expertise kunnen meedenken en meebeslissen over het beleid en de uitvoering daarvan, naast de positie die cliëntenraden hebben. Behoud zorgprofessionals door ze te voorzien van aandacht, support en begeleiding van hun leidinggevenden, vaste contracten met aansluitende diensten, acceptabele werkbelasting, ruimte voor cliëntgerichte cultuur, opleidingsmogelijkheden en zeggenschap over hun beroepsuitoefening. Daarbij hoort ook financiële ruimte voor marktconforme honorering. Hoewel de inkomensontwikkeling voor de zorg nagenoeg hetzelfde is als

in de marktsectoren, zijn de lonen niet vergelijkbaar. Om dat wel te bereiken vraagt dit een extra investering in de arbeidsvoorwaardenontwikkeling in de zorg.

Zorgprofessionals staan regelmatig voor ethische dilemma's, dat vereist ruimte voor reflectie en collegiale sparring. Organisaties zijn hier voorwaardenscheppend om uitstroom te voorkomen. Belemmeringen in de fiscale- en toeslagenstelsels om als zorgprofessional meer te gaan werken moeten worden weggenomen. Meer werken hoort in voldoende mate lonend te zijn!

7 Kansen in de zorg

In het opleidingscurriculum is meer aandacht nodig voor de verschillende kanten van de ouderenzorg. Het is ook aan de sector zelf om die meer naar voren te brengen. De grote vraag naar medewerkers in de ouderenzorg biedt kansen voor herintreders en werkzoekenden. Dat is goed voor henzelf, voor de zorgbehoevende ouderen en voor de samenleving als geheel. Opvang, opleiding en begeleiding van deze nieuwe medewerkers moet voor de zorgaanbieders financieel mogelijk worden gemaakt. Zorgprofessionals in opleiding moeten tijdens goed begeleide en gehonoreerde stages ervaring in de ouderenzorg opdoen.

8 Maatschappelijk debat over kwaliteit

Kwaliteit ontstaat in de relatie tussen zorgprofessionals, naasten en cliënten. Zonder voldoende professionals en mantelzorgers staat de kwaliteit van ondersteuning en zorg onder druk. Er moet daarom een breed maatschappelijk debat gevoerd worden over de wijze waarop de beschikbare middelen het beste ingezet kunnen worden om – met de behoeften van ouderen als uitgangspunt – de doelen uit de kwaliteitskaders te realiseren. Daarnaast zullen we zelf stimuleren dat binnen de zorgorganisaties het gesprek aangegaan wordt met ouderen en zorgprofessionals: wat hebben zij nodig om – ook in een krappe arbeidsmarkt – kwaliteit in stand te houden.

Het is van belang moeilijk bespreekbare ethische vraagstukken die in de ouderenzorg voortdurend aan de orde zijn niet uit de weg te gaan.

9

Vergaande opschaling van innovaties en digitale zorg

Op tal van plaatsen vinden kansrijke innovaties en digitalisering van zorg plaats. Meer sturing vanuit de overheid, faciliterende regelgeving, het delen van kennis bij de ontwikkeling en implementatie van innovaties en het aanleren van digitale vaardigheden door ouderen en professionals zijn noodzakelijk om innovaties breed toegankelijk en toepasbaar te maken voor professionals en cliënten. Hierdoor kan maatwerk geleverd worden aan cliënten en meer gewerkt worden vanuit een doelgroepenbenadering. Zo ontstaat een doelmatiger en kwalitatief hoogwaardiger inzet van zorg. Wij zullen de lessen uit de coronatijd met betrekking tot digitaal werken en zorg verlenen, zoals bijvoorbeeld beeldbellen in de wijk, voor zover wenselijk ook in de toekomst toepassen in de dagelijkse praktijk. Het is van belang dat de financiers - overheden en verzekeraars - de inzet van dit soort innovaties via de bekostiging faciliteren.

10

Radicale streep door de bureaucratie

Zorgaanbieders, zorgprofessionals en andere partijen in de zorg zijn in hun dagelijks werk veel tijd kwijt met administratieve verantwoording. Dit gaat direct ten koste van tijd en geld voor zorgverlening. Het is van belang om in te zetten op registratie aan de bron om de administratieve belasting van zorgprofessionals drastisch te verminderen. Zorgprofessionals moeten zich op het bieden van zorg kunnen concentreren en niet onnodig belast worden met administratieve taken. Daar hebben ze niet voor gekozen!

Regels gesteld door Rijksoverheid, gemeenten en verzekeraars zijn er meestal niet voor niets. Ze dienen bijvoorbeeld om de kwaliteit te verbeteren of om transparant te zijn naar cliënten en zorginkopers. Maar kritische doorlichting en permanente bezinning om na te gaan of ze ook daadwerkelijk noodzakelijk zijn om het beoogde doel te bereiken en of ze niet een te grote belasting vormen voor de schaarse zorgcapaciteit, is noodzakelijk. Het is bijvoorbeeld niet werkbaar voor zorgaanbieders als gemeenten binnen één regio verschillende Wmo-regels hanteren. Kunnen de doelstellingen niet op een minder belastende manier worden bereikt? Staan de nalevingskosten nog wel in verhouding tot de baten van de regels? Is het niet mogelijk en beter om te werken vanuit het vertrouwen in ondersteuning van zorgprofessionals?

Afsluitend

ActiZ, ANBO, CNV, FBZ, FNV, KBO-PCOB, LOC Waardevolle zorg, MantelzorgNL, NU '91, Patiëntenfederatie Nederland, V&VN en Zorgthuisnl zijn graag bereid om hun aandeel te leveren in het aanpakken van de uitdagingen waar we voor staan in de ouderenzorg. Maar wij kunnen dit niet alleen, het gaat om een uitdaging voor de samenleving als geheel, met een grote verantwoordelijkheid voor de overheden en financiers.

maart 2021

Deze uitgave mag zonder toestemming van de partijen voor niet-commercieel gebruik worden gedownload. Afzonderlijk gebruik van het beeldmateriaal is niet toegestaan. Voorts alle rechten voorbehouden.

Disclaimer drukwerk

Deze uitgave is met grote zorgvuldigheid en met gebruikmaking van de meest actuele gegevens tot stand gekomen. Het is evenwel niet geheel uitgesloten dat de informatie in deze uitgave onjuistheden en/of onvolkomenheden bevat. De partijen aanvaarden geen aansprakelijkheid voor directe of indirecte schade ontstaan door eventuele onjuistheden en/of onvolkomenheden. Aan de inhoud van deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.

Ontwerp en opmaak **hollandse meesters, Utrecht**

